

51964
A'F JTS

A TISZATÁJ DIÁKMELLÉKLETE

165. szám

HERCEG LILLA

Egy újrafordítás kérdései

J. D. SALINGER REGÉNYÉNEK KÉT MAGYAR NYELVŰ FORDÍTÁSA

2018 OKT. 19

A fordításhoz nem elegendő a szavak és mondatok, mondat szerkezetek megfeleltetése, a forrásnyelvi kultúra ismerete épp ennyire fontos. A fordítás nemcsak két nyelv, hanem két kultúra között is közvetít...

J. D. Salinger *The Catcher in the Rye* című művének első magyar nyelvű fordítása 1964-ben jelent meg, amit több, mint ötven év elteltével, 2015-ben követett az időközben kultikussá vált amerikai regény újrafordított változatának kiadása. A téma aktuálisnak tekinthető egyrészt az újrafordítás frissessége okán, másrészt a Magyarországon az elmúlt néhány évben erősödő tendencia, a klasszikus műveket érintő „újrafordítási láz” miatt, amibe az utóbbi vállalkozás is illeszkedik.

The Catcher in the Rye

Jerome David Salinger regénye 1951-ben jelent meg az Amerikai Egyesült Államokban, egy olyan író tollából, aki mindaddig csak novellákat jelentetett meg magazinokban. A siker nem érkezett el azonnal: körülbelül két évvel a megjelenése után azonban már az amerikai kritika a regényt, mint „az évszázad könyvét” kezdte emlegetni. Ezt követően Salinger 1965-ig egyáltalán nem is publikált, életében nem egész nyolcszáz oldalnyi írást jelentetett meg, mindennek ellenére a róluk szóló művek ezt a terjedelmet jelentősen meghaladják és számuk folyamatosan gyarapodóban van.¹

A regény cselekményét röviden összefoglalva egy tizenhat éves kamaszfiú, Holden Caulfield történetét olvashatjuk, aki, miután szinte mindenből megbukott az iskolában, céltalanul lézeng néhány napot New York-ban, különféle embe-

¹ SEBESTYÉN Rita, *Salinger Zabhegyezője és a magyar nyelvű fordítása körül kialakult vita*, Fordítástudomány, 2002/1., 85.

rekkel találkozva. Az események menete mindvégig mellékes marad, az egész regényt a kamaszfiú lelkében lejátszódó folyamatok határozzák meg. Holden viselkedésére az állandósult tagadás jellemző. Megveti a felnőttek álszent világát, ugyanakkor undorodik saját kortársaitól is. Idegennek érzi magát az amerikai középosztály mindennapjaiban, ezzel együtt vágyakozik valami jobb, tisztább és igazságosabb után, miközben ő maga folyamatosan hazudik. Nyelvhasználatát tekintve Holden megszólalási módja, egyes szám első személyű elbeszélése a beszélt nyelvet erőteljesen és jól idézi. A szleng kifejezésekkel tarkított nyelvhasználat mély hatást gyakorolhat az olvasóra.² A regényt sokan támadták nyelvezetéért, például egy 1951-ben megjelent írásában James Stern kifigurázta Holden beszédmódját, elképzelt beszélgetést folytatva egy barátjával Salinger művéről.³ A középiskolás, főiskolás és egyetemista generáció azonban nagy lelkesedéssel fogadta a kötetet, mert saját életérzésük megtestesülését látták benne, így a mű igen gyorsan el is terjedt a kollégiumokban.⁴

Eltérő ítéletek születtek a regénnyel kapcsolatban. Kiemelték azt, hogy Holden személyében egy olyan hősiés figurát kap az olvasó, akire felnézhet. Diákok sokasága tudott magára ismerni a bátor, őszinte és szenvedélyes fiúban. A kevésbé lelkes vélemények megfogalmazták azt a kérdés is Holdennel kapcsolatban, hogy a mindenféle konformizmus elleni lázadásával tulajdonképpen miért is akar vitatkozni, mi a célja? Az értelmetlen lázadás témájának művészi igényű feldolgozása miatt Salinger regényét Kerouac írásaival is összehasonlították.⁵ A regény kétarcú fogadtatásával együtt megindult Salinger magába fordulása. Az író igyekezett elzárkózni a világtól és leválni a könyvről. Az általa kiváltott hatás azonban ekkorra már egy forradalommal is felért: a mű megjelenése után két évvel egyaránt volt az amerikai középiskolák leggyakrabban oktatott regénye és a második az indexre tett (vagyis tiltott) művek sorában. 1961-ben a regényből 250 000 példányt adtak el, ezzel párhuzamosan 275 amerikai egyetemen tananyag is lett. 1981-re pedig huszonnégy országban jelent meg fordítása. 2013-ra az összes eladott példányszám elérte a 65 milliót, és ez a szám félévente tovább gyarapszik félmillióval.⁶ A siker és a népszerűség oka az amerikai olvasóközönség szerkezeti változásában is keresendő: a régebbi női olvasók helyét azok a kamaszok vették át, akiknek körében hamar közkedvelt lett Salinger regénye.⁷

A sikerrel egy időben jelentkező betiltás oka nemcsak a mű nyelvezetében keresendő, noha számos, az akkori irodalmi sztenderd által erősen kifogásolható szó és kifejezés olvasható a lapokon. A legfőbb ellenérv a könyvvel kapcsolatban az volt, hogy támadja Amerikát. Az 1950-es évek elidegenedett fiataljai hangot kaptak a regényben: Holdent nem érdekli a jólét és az elvárásoknak való megfelelés. Egy egész nemzedék nevében lázad, amely ezt kétségbeesetten igényli is. Az ötvenes évek Amerikája egy olyan ország, amely már belefáradt a háborúzásba, mégis harcol. A szovjetek ellen hidegháború folyik, ezzel szemben Koreában éles a front. Az országhatárokon belüli élet legfőbb parancsa a konformizmus. Ebben a légkörben

² KOROKNAI Zsuzsa, *J. D. Salinger: Zabhegyező, Kortárs*, 1964/9., 1509–1510.

³ JAMES STERN, *Aw, the World's a Crummy Place*, The New York Times, 1951. július 15., <http://www.nytimes.com/books/98/09/13/specials/salinger-rye01.html>

⁴ SEBESTYÉN, *i. m.*, 85.

⁵ WARREN FRENCH: *J. D. Salinger*, New York, Twayne Publishers, Inc., 1963, 102–104.

⁶ DAVID SHIELDS, SHANE SALERNO, *Salinger*, Budapest, Európa, 2015, 249–262.

⁷ SEBESTYÉN, *i. m.*, 86.

írja meg Salinger a regényét egy fiúról, aki egyáltalán nem hajlandó idomulni az elvárásokhoz. A *The Catcher in the Rye* szembenáll mindazzal, ami akkor jellemezte Amerikát: a televízió újdonságával és bővületével, a Joe McCarthy-féle kihallgatásokkal és Disney világgal egyaránt.⁸ Holden alakja kifejezi a nyughatatlanságot, az elégedetlenséget, a lázadást és az aktuális politikai-társadalmi viszonyokkal való szembenállást is. A könyvvel együtt megjeleni akkoriban egyfajta kód benyomását keltette, egyértelmű kifejezése vált annak, hogy birtoklója ismer valamit; tudatában van a társadalmi szabályoknak, de annak is, hogy azokat át lehet hágni. Ez a fajta lázadás addig példátlan volt. Úgy tűnt, a társadalom kettéválik azokra, akik ismerik a regényt és azokra, akik viszont nem.⁹

Zabhegyező

Salinger regénye hozzánk több, mint egy évtizedes késéssel ért el: az amerikai megjelenés után, 1964-ben jelent meg *Zabhegyező* címmel Gyepes Judit magyar nyelvű fordítása. Más szocialista országokban már előbb napvilágot látott, orosz fordítása például 1961-ben.¹⁰ A késedelem oka az volt, hogy az író megtagadta a megjelenés jogát, néhány évvel később viszont újra engedélyezte. A regényt 1964-ben vehették kézbe a magyarországi olvasók, évekkel a fordítás elkészülte után.¹¹

Az Amerikában elért olvasói siker Magyarországon sem maradt el. Ennek oka abban keresendő, hogy a kamasz olvasóközönség mellett a *Zabhegyező* azoknak is izgalmas és szórakoztató olvasmányt jelentett, akik a tinédzserek korosztályával csak kívülállóként kerülnek kapcsolatba, vagyis felnőttek, szülők is érdekeltek a kérdésben. A főszereplő Holden mindenki számára ismerős lehet: a nyegle kamasz alakja, noha társadalmi forma és földrajzi helyzet tekintetében meghatározott, mégis nagyon hasonló bármely más serdülőhöz, a vágyak és a törekvések, az önkifejezés nehézségei megegyezhetnek, így az azonosulás vagy a ráismerés könnyű.¹² A kritikai fogadtatás Magyarországon is ellentmondásokkal volt tűzdelt. A regény kritikusi itt is két, dicsérő, illetve támadó csoportra oszlottak és az irodalmi folyóiratokban egy-egy íráson keresztül kibontakozott a *Zabhegyező*-vita, nyelvezet és fordítás kérdéseinek előtérbe helyezésével foglalkozva.

Elmehet Kukutyinba

A fordítót érő kritikák közül a leginkább megosztó kérdés a cím magyar megfeleltetése volt: ezzel a választással, ami magyarul jól cseng ugyan, a mű elveszti pozitív mondanivalóját. A regény címe angolul: *The Catcher in the Rye*. Vagyis, szó szerinti fordítással „A roszban a fogó”. A magyar cím, melyet Gyepes választott fordításához, szellemes, ugyanakkor más nyelven nem is adható vissza ez a szójáték. Ezen kívül, úgy tűnik, éppen ellentétes jelentést fejez ki, mint amit a regény központi mondanivalója képvisel. A mű huszonkettedik fejezetének

⁸ SHIELDS, SALERNO, *i. m.*, 258–263.

⁹ Uó., *Uo.*, 258–259.

¹⁰ KOROKNAL, *i. m.*, 1509.

¹¹ ZELKI János, „Nem akartam műfordító lenni” *Beszélgetés Gyepes Judit műfordítóval*, Litera, 2010. jan. 30.,

<http://www.litera.hu/hirek/nem-akartam-mufordito-lenni>

¹² VIDOR Zsuzsa, *A diák jassznyelv és jasszmagatartás – A Zabhegyező ürügyén*, Valóság, 1964/9., 69.

végén fogalmazza meg Holden kishúgának, mivel is szeretne foglalkozni. Önmagát a rozstáblában játszó, szaladgáló gyerekek megmentőjeként képzele el, aki elkapja őket, mielőtt még túl közel mennének a szakadékhöz, vagyis így lenne ő a rozszban a fogó. „...*And I'm standing on the edge of some crazy cliff. What I have to do, I have to catch everybody if they don't look where They're going. I have to come out from somewhere and catch them. That's all I'd do all day. I'd just be the catcher in the rye and all...*”¹³ Mindez magyarul, Gyepes fordításában: „...*Én meg ott állnék egy mafla nagy szikla szélén, hegyezném a zabot, és az volna csak a dolgom, hogy ha a kis srácok közül egy oda akar szaladni a szikla peremére, már úgy értem, ha például szaladgálnak, és nem tudják, merre mennek, akkor én ott teremnék és megfognám a srácot...*”¹⁴ A fordításban a rozsz zabbal cserélődik ki. Holden elképzelése Robert Burns egy versére épül, ami egy ismert gyermekdal az angol kultúrkörben, a magyar olvasóknak azonban nem mond semmit. Ezért is érezhette megfelelőnek a fordító valamilyen más, hazánkban mindenki által ismert szólással való felcserélését a gyerekdalnak.¹⁵ A megfeleltetés viszont problematikus abból a szempontból, hogy a zabhegyezés humoros jellegű, ugyanakkor a semmittevés és a nemtörődömség együttes benyomását is adja azáltal, hogy az „Elment Kukutyinba zabot hegyezni.” és „Elmehet Kukutyinba zabot hegyezni!” szólásmondásokra utal. Ezek a fordulatok jellemzően a bizalmas nyelvhasználat elemei, tréfás, játékos közlések, amelyeket egyrészt használhat a beszélő kitérő válaszként arra kérdésre, hová ment az az adott személy, akiről érdeklődünk: ha éppen nem akarja vagy nem tudja elárulni – ekkor használatos az első fordulat. A második variáció esetében valamiféle káröröm vagy közömbösség fejeződik ki a válaszban: még csak nem is törődünk a másikkal, hová megy és mit tesz. A két szólás eredetét tekintve egy Szeged és Makó közötti pusztához köthető, melyet vélhetőleg Kukutyinnak hívtak. A vetést aratás idején előntötte a Maros vize, a kukutyini gazdák azonban kénytelenek voltak learatni a termésüket: az árvíz miatt csónakokban végezték az aratást, kasza helyett kézzel szedték le a kalászkodat és ezt nevezték a zab hegyezésének. A „zabot hegyez” összetétel kialakulásának pedig valószínűleg az adja alapját, hogy a szemes termények közül a zab a leghegyesebb, ebből következik az, hogy ennek a hegyezése a legnevetesebb és a leghiábalóbb munka is egyben.¹⁶

A zab és a rozsz cseréje mellett az eredeti cím *catcher* szava egy teljesen más jelentésű kifejezéssel adódik vissza, amit az előbbieken kifejtett szólásmagyarázat értelmez. A *catcher* szó egy általános kifejezés az angol nyelvben: azt a baseball-játékost jelöli, akinek az ellenfél ütőjátékosa mögött állva el kell kapnia a csapattársa által felé hajított labdát. A baseball Magyarországon egy kevéssé ismert sportág, a hatvanas évekre, a regény fordításának idejére pedig ez fokozottan igaz. Ez a kifejezés nem alkalmas arra, hogy akár valamilyen, itthon is ismert és kedvelt más sportág játékosával megfeleltethető legyen.¹⁷ A rozstáblában játszó gyerekek elkapása, megmentése, melyet a cím képvisel, ebben a Gyepes által választott formában nem adódik vissza. Ezáltal pedig Holden jellemének fő motívuma is elcsúszik. A magyar fordításban ezt a megoldást a kritika jelentős hibaként értékelte, ami a regény nagyon is

¹³ J. D. SALINGER, *The Catcher in the Rye*, London, Penguin Books, 1951, 156.

¹⁴ Uő., *Zabhegyező*, ford.: Gyepes Judit, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2012, 208.

¹⁵ NEMESKÜRTY István, *Zabhegyező?*, Új írás, 1964/9., 991–992.

¹⁶ BÁRDOSI Vilmos, *Szólások, közmondások eredete*, Budapest, Tinta, 2015, 314.

¹⁷ BARNA Imre, *Eco, Salinger és a többiek (Pont fordítva)*, Alföld, 2015/3., 35–36. old.

komoly mondanivalóját kifordította, egy vicces megoldás kedvéért, ami egy, az eredetitől eltérő, önkényes értelmezést eredményezett: a mű pozitív mondanivalója, a megmentő szerepe átfordult valamiféle semmittevésbe, öncélú létezésbe, a világ iránti teljes érdektelenség állításába.¹⁸

Szlang

A szlangnek és a diáknyelvi elemekkel tarkított beszédnek fontos irodalmi funkciója van a regényben: a kamaszlélek egyik jellemző ellentmondását testesíti meg ez a fajta szóhasználat, mely egyszerre hordozza az önkifejezés vágyát és egyúttal ennek a képtelenségét is.¹⁹ A szlang használata Holden érzékenységét fejezi ki: a köznyelvi szavak egyértelműségével szemben a szlang kifejezések metaforikus jellegűek, képiségükből kifolyólag többretegű, nehezebben meghatározható jelentéssel bírnak. A regényben olvasható szlengszavak egy része többször is ismétlődik, és a világ iránti gyűlöletet hivatott kifejezni (pl. *goddam, phoney, lousy*).²⁰

A szlang nehezen definiálható, sokan és sokféleképpen próbálták már meghatározni, akár egymástól teljesen eltérő módon is. A felnőtt beszélők mind rendelkeznek valamiféle elképzeléssel a szlengről, ami alatt bizonyos szavak és kifejezések használatát értik, melyek megsértik a formalitás és a helyénvalóság általánosan elfogadott szabályait. Ez a beszédmód nem feleltethető meg mindannak, amit választékos nyelvként nevezünk meg.²¹ Nem önálló nyelvváltozat: beszélője vagy beszélőcsoportja nem csak szlengnek minősülő kifejezést használ. A szókincs olyan elemei tartoznak ide, amelyek nem tartoznak sem a művelt köznyelvhez, sem a hivatalos szaknyelvhez, de a nyelvjárások körében sem lehetők fel. Ezzel ellentétben a szlang saját alaktani vagy mondattani szabályrendszerrel nem rendelkezik, ezek az elemek szinte teljes egészében a beszélő saját hétköznapi beszédéből kerülnek át. A szlenget a szabad beszédstílushoz vagy a hétköznapi stílushoz közelállónak tekinthetjük, elhatárolni egyiktől sem lehet. A szlenghasználatot beszédhelyzetváltásként is meghatározhatjuk: például egy diák iskolai tartózkodása alatt a hétköznapi köznyelvet, formálisabb nyelvváltozatot használ, míg a szünetben vagy az iskolán kívül töltött időben, baráti társaságban a csoport saját nyelvváltozatát, iskolai szlenget.²² Holden történelemtanáránál tett látogatása jól példázza a regiszterek közötti váltást. A párbeszédük során Holden igyekszik a formálisabb kifejezéseket használni, saját benyomásainak kommentálásakor viszont már jóval szabadabban fogalmaz:

„...– *Úgy van az, fiam, hogy ha jobban érezném magam, orvosért küldenék – mondta, és ettől totál kikészült. Mint egy őrült, elkezdett csuklani. Aztán nagy nehezen kiegyenesedett. – Miért nem vagy a meccsen? Úgy tudom, ma van a nagy meccs.*

– *Igen, voltam is. Csak éppen most jöttem vissza New Yorkból a vívókkal – mondtam. Öregem, az ágya olyan dög kemény volt, mint a szikla.*

¹⁸ NEMESKÜRTY, i. m., 992.

¹⁹ KOROKNAI, i. m., 1509-1510.

²⁰ SEBESTYÉN: i. m., 93.

²¹ Connie EBLE, *A szleng meghatározásáról = Mi a szleng? Tanulmányok a szleng fogalmáról*, szerk. FENYVESI Anna, KIS Tamás, VÁRNAI Judit Szilvia, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1999, 135.

²² Kari NAHKOLA, Marja SAANILAHTI, *A finn szleng mint nyelvi és szociális jelenség = Mi a szleng...*, 51.

Aztán pokolian elkomolyodott. Tudtam, hogy ez jön. – Szóval itthagysz minket, mi?

– Igen, tanár úr, azt hiszem...”²³

A szleng használatában az összetartozás nyelvi és nyelvhasználatbeli kifejezésének igénye dominál. Ha egy fiatal bekerül egy szlenget beszélő társaságba, akkor a beilleszkedést jelentősen befolyásolja az, hogy ő maga szlenget beszél-e. Ha igen, akkor könnyen befogadja őt a csoport, ha pedig nem, akkor akár kívülállónak is tekinthetik, nem érzik maguk közé valósnak.²⁴ Holden néha bizonyos, a környezetében használt szavaktól viszolyog. Negatív érzéseket váltanak ki belőle az adott szavak, ő maga pedig ehhez képest egy teljesen más nyelvet beszél. A szereplők különbségei nyelvi szinten rajzolódnak ki, de ez nemcsak a beszédmód eltéréseire utal, hanem valamilyen világszemléletet is közvetít. Példa erre Holden és Sally egyik beszélgetése randevújukat megelőzően. A találkozó rosszul végződik, és Holden szinte végig tudatában van annak, hogy ők ketten nem illenek össze egymással.

„...- Klassz. Hát hallgass ide, ráérsz ma? Ma ugyan vasárnap van, de azért egy-két matiné vasárnap is akad. Jutalomjáték meg hasonló. Van kedved?

– Pompás!

Pompás. Ha valamit, hát ezt a szót gyűlölöm. Hazug. Egy pillanatig kedvem lett volna lezoktatni a matiné gondolatáról, de egy ideig még csevegtünk, illetőleg ő csevegett. Nem bírtam tőle szóhoz jutni...”²⁵

Pesti nyelv

A hazai kritikusok az eredeti mű diákargóját pesties fordulatokkal, vagánykodó kifejezésekkel látták helyettesítve, amit nem találtak teljesen helyénvalónak. Példaként idézhetjük, hogy a „jattolt” vagy „komáлом” használata valóban jellemzőbb lehetett akkoriban a nagyvárosi beszélt nyelvre, mint valamilyik iskola diáknyelvére. Ennek a kapcsán figyelembe kell venni azt is, hogy ezek a megoldások mégis inkább megállják a helyüket, mintha például valamelyik, a regényhez korban közelebb álló magyar író nyelvében szólna meg Holden.²⁶ A hatvanas évek elején, vagyis a fordítás készítésekor a magyar irodalomra beszűkült nyelvi horizont volt jellemző. A vitatott szavak, félrefordítások és finomított kifejezések mellett az is igaz, hogy a regény fordítása egy üde, tiszta és addig még ismeretlen hangot hozott a magyar irodalomba.²⁷ A Gyepes fordításában található pestieskedő fordulatok kapcsán fontos szempont az, hogy Salinger regénye maga is nagyvárosban (New York) játszódik, így az ott beszélt nyelv megfeleltetésére alkalmas lehet a pesti nyelvhasználat. Ennek oka lehet az is, hogy Budapest a magyarországi nagyvárosok között kiemelkedő szerepű, ami a nyelvhasználatát is maga után vonja. Az itt használatos többretegű nyelv a magyarországi városok tekintetében egyedülálló. Budapest a köznyelvét igyekszik maga alakítani olyan módon, hogy elkülönböződjön mindattól, amit „vidékieznek” vél – lévén főváros – és kifejleszti a maga saját nyelvét. Noha Magyarországnak lélekszám szerint más nagyvárosai is vannak, nagyvárosi nyelv meg-

²³ SALINGER, *Zabhegyező*, 13.

²⁴ SZILÁGYI N. Sándor, *A csoportjellegű szövegek = Mi a szleng? Tanulmányok...*, szerk. FENYVESI Anna, KIS Tamás, VÁRNAI Judit Szilvia, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1999, 9–11.

²⁵ SALINGER, *Zabhegyező*, 129.

²⁶ KOROKNAI, *i. m.*, 1509.

²⁷ HANÁK András, *Rozshegyező – Comin' Through the Rye*, ÉS, 2009. szept. 18., 17.

feltevése a főváros nyelve a legalkalmasabb. A magyar vidéki városok mind rendelkeznek sajátos nyelvi világgal, szólásokkal, tájszavakkal, azonban a nyolcvanas évek felmérése (Budapesti Szociolingvisztikai Interjú) alapján a magyar beszélők szerint Budapesten és Pest megyében beszélnek a legszebben: ez alatt a központi nyelvváltozat presztízsét és tiszteletét kell értenünk, amely a mintául vett vélemények túlnyomó többségében megfogalmazódik.²⁸

Pesti nyelv alatt azt kell értenünk, amit Budapesten beszélnek. A pesti nyelv meghatározása Bárczi Géza szerint a nagyvárosban létrejövő argót, illetve az argóból kinövő, már nem titkos és nem csoportokhoz kötött alacsonyabb rendű köznyelvet egyaránt jelenti. Mindezek alapján látható az, hogy a pesti nyelvet többszintűnek, többretegűnek kell felfogni, amiben egyaránt fellelhetőek a tolvajnyelv (argó, jassznyelv), az ifjúsági nyelv, a szleng és köznyelv elemei, ami kiegészülhet az éppen aktuális nyelvi divatokkal is. A város lakosságát az ország különböző részeiről érkezők alakították, ezáltal a nyelve nem fejlődött együttesen és önállóan.²⁹ Gyepes fordításában a diáknyelvi kifejezések pesties (vagyis nagyvárosi) fordulatokkal történő megfeleltetése kapcsán fontos szempont az is, hogy e két nyelvváltozat elkülönítésére nem tudunk olyan éles határvonalat húzni, hogy megmondhassuk: melyik éppen hová tarthat. Egy beszélő nyelvhasználatában akár többféle csoport szavai is megjelenhetnek egyszerre.³⁰

A *Zabhegyező* nyelvezetét bírálták azért, mert a magyar nyelvű fordításban a főhős nyelve és a magyar nyelv között élesebb a különbség, míg az amerikai angolban nem ilyen jelentős a távolság. Az amerikai regiszterek közelebbi volta magyarázható azzal, hogy társadalmukban előbb indult és nagyobb ütemben haladt az a nyelvi változás, amelyből kifolyólag a köznyelv és a szleng közel került egymáshoz. Ugyanakkor azt sem szabad elfelejteni, hogy az ötvenes években megjelent regény épp ehhez hasonló nemtetszést váltott ki nyelvhasználata miatt.³¹ Gyepes Judit fordítása bővelkedik a magyar szleng elemeiben, méghozzá olyan mértékben teszi ezt, hogy e megoldásával akár fejtörést is okozhat az átlagolvasónak.³² Amerikai nyelvészek adatai szerint Salinger regénye nem tartalmaz száz szlengszónál többet.³³ Ám a magyar fordítás ennél jóval többet vonultat fel.³⁴ Koroknai Zsuzsa 1964-ben megjelent kritikája is a mű egyik legvitatottabb kérdésének tartja a mű túlságosan pesties nyelvezetét.³⁵ A fordító a regényt szinte teljes mértékben a hatvanas évek „vagány dumájával” magyarította, ami azért problematikus, mert az amerikai regény szlengszavainak nagy hányada már beépült a hétköznapi nyelvhasználatba, stílusréteget váltott. Ennek értelmében Salinger szavait és kifejezéseit akár negyven év múlva is értheti az amerikai olvasó, ezzel szemben a magyar fordítás (a megjelenéstől számított) tíz év után kevésbé érthető, vagy esetleg csak szótárral böngész-

²⁸ BALÁZS Géza, *A pesti nyelv. Városnyelvi kalauz*, Inter Kultúra-, Nyelv- és Médiakutató Központ Nonprofit Kft., Budapest, 2015, 15–31.

²⁹ BALÁZS, *i. m.*, 15–31.

³⁰ SEBESTYÉN, *i. m.*, 86–91.

³¹ UÓ., *U. o.*, 91.

³² UNGVÁRI Tamás, *J. D. Salinger (A „Zabhegyező” Kukutyinban)* = U.T., *Az eltűnt személyiség nyomában*, Budapest, Szépirodalmi, 1966, 442.

³³ DONALD P. COSTELLO, *The Language of The Catcher in the Rye*, *American Speech*, 1959/4. (34. évf.), 172–181

³⁴ UNGVÁRI, *i. m.*, 444.

³⁵ KOROKNAI, *i. m.*, 1509–1510.

hető – például a „halálos” vagy az „állati” jelzők használata ma már kevésbé jellemző. Az eredeti regényszöveggel kapcsolatban megállapított tény, hogy amikor Holden az olvasónak beszél, egyfajta önmegtartóztatással fogalmaz, a durvább kifejezéseket pedig kerüli. Utóbbi, erősebb szavak használata akkor jellemző rá, amikor a társai beszédét idézi. Ez a regiszterváltás azonban Gyepesnél nem jelenik meg.³⁶

Kultúraközvetítés

A fordításhoz nem elegendő a szavak és mondatok, mondatszerkezetek megfeleltetése, a forrásnyelvi kultúra ismerete épp ennyire fontos. A fordítás nemcsak két nyelv, hanem két kultúra között is közvetít.³⁷ A *Zabhegyező* számos olyan megfeleltetést tartalmaz, ami a fordítás elkészülésének idején volt jellemző a magyar társadalomra és kultúrára, és kevésbé kötődött az amerikai mindennapokhoz. Ennek részben oka lehet az, hogy Gyepes Judit kezdő angoltanárként készítette el a regény fordítását. Korábban nem végzett fordítói munkát, az egyetemen irodalmi angolt tanult, az amerikai fiatalok szlengjét pedig nem ismerhette.³⁸ Emellett az átlag olvasóközönség sem volt birtokában annyi amerikai társadalmi-kulturális ismeretnek, amennyi egy new york-i tinédzser mindennapjait jellemzi és ami Holden történetének keretét adja. Fordításából érdemes kiemelni és megvizsgálni néhány példát a megfeleltetésekre.

„...Csak lóden volt rajtam, se kesztyű, se semmi más...”³⁹ – olvasható a regény első fejezetében. Salinger angol eredetijében pedig: „...I had only my reversible and no gloves or anything...”⁴⁰ A *reversible (surcoat)* kifordítható, mindkét oldalán hordható kabátot jelent (szótár szerinti jelentése: „kétoldalt viselhető kabát”).⁴¹ Ez a típusú ruhadarab a korabeli átlag olvasó előtt valószínűleg ismeretlen volt, a fordító ezért érezhette helyénvalónak egy, a magyarországi mindennapos viselet részét képező ruhaneművel megfeleltetni azt. Az ötvenes évek öltözködési szokásai és a korabeli divat sajátossága volt, hogy a dolgozók – munkásnők és férfiak – álltak középpontban. A „dolgozó ember” leegyszerűsített öltözködési mintáival az egyenlőséget volt hivatott hangsúlyozni. A korszakban általánosan követendőnek tartott munkásöltözék részét képezte a zöld vagy sötét színű lódenkabát.⁴² Úgy tűnik, a megelőző évtized alapdarabjaként a lódenkabát továbbra is benne kellett legyen a köztudatban, hiszen Gyepes fordításában Holden ezt viseli. Véltetőleg a forrásnyelven megjelenő kétoldalt viselhető kabátot a magyar olvasó egyáltalán nem is ismerhette, tehát megfelelőnek bizonyulhatott egy, a korabeli öltözködés hangsúlyos részét képező, és magyar befogadó számára is jól ismert ruhadarabbal kicserélni.

³⁶ UNGVÁRI, *i. m.*, 441–444.

³⁷ N. KOVÁCS Tímea, *Kultúrák, szövegek és határok: a fordítás = N. K. T., A fordítás, mint kulturális praxis*, Pécs, Jelenkor, 2004, 9.

³⁸ ZELKI, *i. m.*

³⁹ SALINGER, *Zabhegyező*, 7.

⁴⁰ UÓ., *The Catcher in the Rye*, Penguin Books, London, 1951, 3.

⁴¹ ORSZÁGH László, MAGAY Tamás, *Angol-magyar nagyszótár*, Budapest, Akadémiai, 1265.

⁴² VALUCH Tibor, *A lódentől a miniszoknyáig. A XX. század második felének magyarországi öltözködéstörténete*, Budapest, Corvina Kiadó/1956-os Intézet, 2004, 42–47.

A lódenkabát megfeleltetéséhez hasonló a jakó (vagy bőrbőjakó) használata. Holden és szobatársa, Stradlater párbeszédük során többször is említik, amikor Stradlater kölcsönkéri azt Holdentől: „...*Szóval felveszed ma a jakót, vagy sem?*...”⁴³ Az angol nyelvű regényben *hound's-tooth jacket* (vagy röviden *hound's-tooth*) képezi a beszélgetés tárgyát. Ez a ruhadarab egy öltönyszerű, alkalmi gyapjú férfikabát, mintás, elegáns és többféle színben kapható.⁴⁴ Ezzel szemben Gyepes Judit fordításában a (bőr)jakó viselete egy kevésbé elegáns, utcai, laza öltözetet jelképez. Az ötvenes évek Magyarországnak öltözködésében jelen volt az ún. „jampecdivat”, ami megtörte a leegyszerűsített munkásöltözet egyhangúságát. A jampecok ruházatához tartozott a csőnadrág, a színes vagy fekete ing, a mintás nyakkendő, a vastag talpú cipő és a szűk szoknya, piros pettyes sál és a lötyögő vállú, csapott jakó. Az ezeket viselő munkásfiatalok számára státuszszimbólumként funkcionáltak: egyszerre jelképezték a városiasságot, a csoporthoz tartozás élményét és a nyugati értékrend követését is.⁴⁵ Holden lázadó alakjához illik ez a viselet, a (korabeli) magyar olvasók legalábbis többletjelentéssel gazdagodtak általa, noha ez a ruhadarab a forrásnyelvi elegáns kabátnak nem egyenértékű megfelelője.

Az öltözködés elemei mellett más olyan megfeleltetések is találhatóak Gyepes fordításában, amelyek a fordítás létrejöttének saját koráról, annak kultúrájáról tanúskodnak inkább, mint az ötvenes évek Amerikájáról. Erre példa a Holden iskolájában, Penceyben ehető szombat esti vacsora: a *steak*, vagyis a fordításban sült hús. „...*We always had the same meal on Saturday nights at Pencey.*...”⁴⁶ Magyarul pedig: „...*Szombat este Penceyben mindig ugyanaz volt a kaja. Marhamód fölvtágtak vele, mert sült húst adtak.*...”⁴⁷ A *steak* tágabb jelentése valóban sült hús vagy sütni való hússzelet, ugyanakkor a kifejezés többletjelentéssel is bír: az angolszász kultúra egyik jellegzetes étele, marhahúsból, marhabélszínből készült kisütött húst jelent, ami szintén ismeretlen lehetett az akkori magyar olvasó előtt. Hasonló a (húsos) szendvics megfeleltetése is. Szombat esti programként Holden a városba megy barátaival, ahol szendvicset esznek. A szendvics szinonimájaként még ugyanebben a fejezetben húsos szendvics is olvasható. Salinger eredetije pedig *hamburger*. „...*Brossard meg Ackley már látták azt a filmet, amit játszottak, így aztán csak ettünk egypár szendvicset, rexeztünk egy kicsit, aztán visszamentünk a busszal Penceybe.*...”⁴⁸ Az akkoriban Magyarországon még szintén kevésbé ismert *hamburger*, a *steak* megfeleltetéséhez hasonlóan illeszkedik a szövegbe, húsos szendvicsként. A *rex*, mint a korabeli, népszerű és elterjedt kocsmasport váltja fel a *pinball machine*-t, vagyis a flippert, ami az akkori magyar olvasó számára szintén semmitmondó lett volna.

Rozsban a fogó

2015-ben jelent meg az Európa Könyvkiadónál Barna Imre fordításában a *Rozsban a fogó*, Salinger művének újrafordításaként. Az utóbbi években jellemző tevékenysége a kiadónak,

⁴³ SALINGER, *Zabhegyező*, 27.

⁴⁴ ORSZÁGH-MAGAY, *i. m.*, 732.

⁴⁵ VALUCH, *A lódentől...*, 47–48.

⁴⁶ SALINGER, *The Catcher...*, 39.

⁴⁷ Uő., *Zabhegyező*, 44.

⁴⁸ SALINGER, *Zabhegyező*, 46.

hogy klasszikus szépirodalmi művek újrafordítását adja ki (például Jack Kerouac regénye, az *Úton* M. Nagy Miklós fordításában, vagy az *Ulysses* a Magyar James Joyce Műhely tagjaitól).⁴⁹

Újrafordítás és újraértelmezés

Az újrafordítás a fordításnak egy olyan változata, amelynek során egy adott forrásnyelvi szövegről több célnyelvi változat is készül. Ezek létrejöhetnek egymástól eltérő időben vagy akár egymás mellett is, párhuzamosan, több vagy akár egy fordító által. Az újrafordítás globális tevékenységként fogható fel, mivel a szöveg egészét érintő fordítói munka hozza létre.⁵⁰ Egy adott mű újrafordításának több oka is lehet. A leggyakoribb eset az, amikor a mű korábbi keletkezése miatt bevett fordítása „megkopik”, szinte teljesen elavul és ezáltal már nem tudja betölteni azt a közvetítői szerepét, mely korábban alapvető volt és ez a változás helyrehozhatatlan, vagyis elkerülhetetlenné válik a mű újrafordítása. Ezt akár egy, az olvasó számára kedvező fordításeleméleti jelenségként is aposztrofálhatnánk: ha a műfordítás eltávolodik attól a kortól, amibe kerül, ezáltal már nem éri el olvasóját, és befogadása problematikussá válik, időszerű egy új változat készítése. Az újrafordítás második esete, amikor ugyan a korábbi fordítás nem tekinthető elavultnak, de tárgyi tévedései, értelmezési elcsúszások miatt szintén időszerű egy új variáció készítése. A harmadik eset az, ha magára az új fordításra nincs különösebb indok, mint az előzőekben említett logikai-tárgyi tévedés vagy a kissé avított, korhűtlen megfeleltetés, inkább az irodalmi világ tagjai érzik szükségét egy újabb verzió létrehozásának. Ennek a válfajnak főleg a költészetben gyakori a megjelenése, aminek részben oka a rövidebb terjedelem is.⁵¹

A fordító szemszögéből

Barna Imre a *Rozsban a fogó* kötetéhez egy néhány oldalas, fordítói megjegyzéseket és képeket, idézeteket egyaránt tartalmazó füzetet adott közre. A *Salinger új fordításban* alcímet viselő írás a kötettel együtt jelent meg, érintve minden olyan kérdést, ami már Gyepes Judit fordítása kapcsán is felmerült, illetve ami Barna Imre újrafordítása kapcsán ismét vitatottá vált.⁵² A fordító és a kiadó részéről a füzet közreadása, egy ilyen jellegű írás együttes megjelenetése kérdéseket vet fel: miért érezheti fontosnak egy műfordító, hogy az újrafordított regénnyel együtt saját műfordítói koncepcióját is közvetlenül átnyújtsa az olvasónak? A fordító ugyanis már a *Rozsban a fogó* megjelenése előtt is több interjúban nyilatkozott álláspontjáról, és arról, miért érzi szükségesnek egy új fordítás elkészítését, valamint a kiszivárgott új cím is sok figyelmet kapott. Ezek a nyilatkozatok hírlapokban és internetes hírportálokon, blogokon jelentek meg, bárki számára elérhető formában. Vagyis az olyan olvasó, akit már megjelenés előtt is vagy azután foglalkoztatott az új fordítás háttere, naprakészen követhette az ezzel kapcsolatos információkat. Más klasszikusnak számító művet is újrafordítottak Magyarországon az elmúlt években, mégsem járt hozzájuk műfordítói indoklás – tájé-

⁴⁹ CSUHAJ István, *Visítva röhögnek, akkor is, ha nem vicces* – ÉS, 2015. május 22, 18.

⁵⁰ VÁNDOR Judit, *Adaptáció és újrafordítás*, Fordítástudomány, 2007/1., 51.

⁵¹ BÁN Zoltán András, *Zabot együnk, rozsomák?* – *Az újrafordítás kérdései*, vs magazin, 2015. ápr. 26., <http://vs.hu/magazin/osszes/zabot-egyunk-rozsomak-a-magyar-ujraforditasokrol-0416#1s6>

⁵² SALINGER, *Rozsban a fogó* – *A Salinger új fordításban*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2015 http://www.europakiado.hu/media/salinger_kisfuzet.pdf

kozódást a nézőpontokról a megjelent interjúk nyújthattak (pl. Nádasdy Ádám nyilatkozatai újrafordításairól).

Barna Imre szerint nagy művek esetén nem beszélhetünk elavulásról. Ez inkább a fordításokra lehet jellemző. Ennek oka lehet az, hogy néhány évtized elteltével, illetve az általános irodalmi vélekedés szerint legfeljebb ötvenévente időszerű az újraértelmezés. Másik oka, hogy a fordítás eleve sosem lehet tökéletes és ezért sem tudja kiállni az idő próbáját. Salinger regényével kapcsolatban kiemeli, hogy kultuszkönyv, első magyar fordításával pedig a *Zabhegyező* hívószóként rögzült is. Elsőként a cím problematikusságát emeli ki, ami először vezetett az újrafordítás gondolatához. Ez az elmúlt ötven évvel is kapcsolatos, az akkori világhelyzetben ugyanis nem volt magától értetődő, hogy Magyarországon egy ilyen könyv egyáltalán megjelenhet. A cím fordítása nem feltétlenül egyszerű feladat. Habár az olyan címek, mint az *1984*, *A három testőr*, vagy *A rózsza neve* az egyszerűbb megfeleltetések közé tartoznak, az értelmezésük bonyolíthat a helyzetet. Bizonyos címeket még csak fordítani sem kell (például a *Moby Dick*, az *Ulysses* vagy az *Anna Karenina*). Barna Imre szerint a legbonyolultabb címek azok, amelyeknek az értelmezése már a szavak szintjén is munkát igényel az olvasótól. A *The Catcher in the Rye* éppen ilyen. A fordító nincs könnyű helyzetben a cím visszaadásakor, hiszen az értelmezését fel kell fejteni a műben, ezután fordítható csak le maga a cím. A *Zabhegyező*, mint cím nem fejezi ki a regény többletjelentését. Más nyelveken sem volt feltétlenül sikeres az átültetés: franciául *Szívfogó/Szívvráló* (*L'attrape-coeurs*), olaszul *Ifjú Holden* (*Il giovane Holden*) címekkel jelent meg, amelyek szintén nem tükrözik a regény komplexitását. Más fordítások, mint például a német, a spanyol vagy a finn, megmaradtak az „Elkapó a rozsbán” jelentésű, nagyjából szó szerinti megfeleltetésnél. A magyar cím (félre)fordítása mellett vannak egyéb tévedések, félreértések Gyepes Judit fordításában. A lényeg azonban inkább az elmúlt ötven év nyelvi változásaiban keresendő. Holden világa annak minden elemével a múltat idézi meg, ezt nem kell és valószínűleg nem is lehet aktualizálni. Azonban a nyelv, amelyen minderről beszámol az olvasónak, angolul nagyon is mai és eleven. A magyar olvasók ezt nem feltétlenül érezhetik így. A *Zabhegyező* megjelenésével Amerikából érkezett újdonságot kaptak kézhez, amiben azt láthatták, hogy nemcsak mondat, hanem regény is kezdődhet „hát”-tal, hiába hangoztatják ennek ellenkezőjét szülők és tanárok egyaránt. A „klassz”, az „állati”, a „frankó” és a „tetű” nyomatásban való megjelenése akkoriban nagy dolognak számított. Az irodalom nyelvével kapcsolatban még megállta helyét az a nézet, miszerint az írók műveikben használhatnak csúnya szavakat, de a könyv szereplői nem szólhatnak meg úgy, mint az élőbeszéd. Ötven év elteltével viszont a korábbi kifejezések archaizálódtak, a magyar fordítás nyelvi közege pedig inkább a hatvanas évek Budapestjét idézi, mint a negyvenes évek New Yorkját. Barna Imre újrafordításával Holden kamaszlényét szeretné visszaadni, ezért törekszik arra, hogy beszédében a kortárs nyelvhasználatot idézze meg, beszéljen úgy, mint egy mai tizenhét éves.⁵³

Holden már nem hegyez zabot

A cím új fordítása igen nagy figyelmet kapott. Barna Imre tudatában volt annak, hogy a *Zabhegyező*, mint cím, több generáció számára ismert és berögzült. A cím lecserélése talán a legfeltűnőbb gesztus, amivel egy újrafordítás felhívhatja magára a figyelmet, ez a *Rozsbán a fogó*

⁵³ SALINGER, *Rozsbán a fogó* – A Salinger új fordításban 1–8.

esetében is megtörtént. Egy új, drasztikusan más cím választása sejtethet kiadói fogást is (az új kötet esetleg minél nagyobb érdeklődést válthasson ki már megjelenése előtt, ezzel is fokozva a várható eladásokat, hiszen a régi címmel ugyanez a hatás elmaradhat).⁵⁴ Barna Imre fordításánál azonban ennél jóval többről van szó. A központi mondanivalót, vagyis Holden életcéljának megfogalmazhatóságát igyekszik helyreállítani a cím új fordításával. A frappáns, szólás-jellegű, mulatságos cím helyét a *Rozsban a fogó* váltja fel, ami az olvasók számára kevésbé gördülékeny, mint az egyszavas, mégis sokatmondó, korábbi cím. A mű eredeti mondanivalójához azonban közelebb visz: Holden már nem zabot hegyez, hanem valamiféle megmentő-szerepben képzelet el magát. „...*Egy bazi nagy szakadék szélén állok. És az a dolgom, hogy elkapjam, ha valaki a szakadék felé rohan... szóval, ha nem néznek a lábuk elé, akkor én így előugrok valahonnan, és megfogom őket. Ezt csinálnám reggeltől estig. Én lennék ott a rozsban a fogó, na hát. Hülyeség, tudom, de igazából csak ez akarnék lenni...*”⁵⁵

A kritikák egymással ellentétes véleményeket fogalmaztak meg az új cím kapcsán. Az a nézőpont, ami a változtatást pozitívan értékeli, egyúttal a regény mondanivalóját is megfelelően látja, közelebb hozva azt a magyar olvasóhoz. A Kutyinban zabot hegyező Holden Caulfield pedig Gyepes Judit fordításában egy renitens semmirekellőnek tűnik, aki tétlensége miatt, unalmában gyűlölködik.⁵⁶ Más szempontból helytálló az is, amit Barna Imre a korábbi címmel kapcsolatban megfogalmazott: negatív értékítéletet hordoz, ezáltal az olvasóra is tesz valamilyen hatást. A kritika szerint ez abban az esetben működhet, ha az olvasó ismeri is a szólást: Kutyinban zabot hegyez. Ha ez az ismeret nincs meg, nem áll az olvasó rendelkezésére, akkor a cím nem is vesz fel semmilyen többletjelentést, legfeljebb magával a regény nyelvvel kapcsolódik össze.⁵⁷ A tisztázás szándékát, a regény alapját adó metafora érthetővé tételét hivatott kifejezni az új cím. Azonban nem biztos, hogy hosszútávon el tudja majd feledtetni az ötven év alatt megszokottá vált, frappáns, de ugyanakkor téves címet.⁵⁸

Mai szleng és beszédmód

Nyelvezet tekintetében elsődleges volt az a szempont, hogy kézhez álló olvasmány legyen az olyan mai olvasóközönségnek, főként a tizenéveseknek, akik még nem olvasták a művet. A beszélt nyelvnek már évtizedek óta van helye az irodalomban, Barna Imre pedig a mai beszélt nyelvhez igyekezett inkább közeledni, és eltérni az irodalmiasságtól.⁵⁹ A *Rozsban a fogó* nyelvezete nyersebb, élőbeszédszerűbb, mint elődjéé. Az ezt a beszédmódot pozitívan értékelő kritika szerint a *Zabhegyező* unalmas és lapos szövegnek tűnhet az új fordítás mellett. A *Rozsban a fogó* pergőbb, élőbb, nagyobb hatást tehet az olvasójára, ezzel szemben a *Zabhegyező*ben inkább irodalmias nyelvi fordulatok olvashatóak, kerek és egész mondatokban. A *Rozsban a fogó* nyelvileg inkább kifejezi a dühöngő és összeomló kamasz lendületes mono-

⁵⁴ KISS Orsi, *Hogyan lett a Zabhegyezőből Rozsban a fogó?*

http://konyves.blog.hu/2015/03/19/rozsban_a_fogo

⁵⁵ SALINGER, *Rozsban a fogó*, ford. Barna Imre, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2015, 251.

⁵⁶ PÁLOS Máté, *Megmondjuk, miért hülyeség a Zabhegyező* – <http://www.origo.hu/kultura/kotvefuzve/20150506-megmondjuk-miert-hulyeseg-a-zabhegyezo.html>

⁵⁷ BUJDOSÓ Bori, *Túléli-e Holden Caulfield az új Zabhegyezőt?* – <http://vs.hu/magazin/osszes/tuleli-e-holden-caulfield-az-uj-zabhegyezot-0418#s8>

⁵⁸ CSUHAI, *i. m.*

⁵⁹ KISS, *i. m.*

lógját, ami roncsolt és félbehagyott mondatokból, töltelékszavakból épül fel. Ezáltal a regény nemcsak elmeséli, hanem nyelvileg is érzékelteti Holden személyiségének szétesését. A főhős nem próbál szépelegni, mindent a nevéen nevez. Lázasának oka éppen az, hogy maga körül mást sem lát, minthogy mindenki folyton megjártssza magát és semmit sem lehet pontosan és a nevéen nevezni. Az élőbeszédszerűséget a töredékesség és a sok töltelék szó használata is erősíti. Számos helyen olvashatjuk a következő példákat: „meg minden”, „stb”, „ilyen”, „meg”, „hát”, „kábé”, „szóval”, „úgyhogy”, „mondjuk”. Gyepes fordítása is tartalmazott ezekből valamennyit, de visszafogottabb formában. A kritika szerint éppen a darabosság és a töltelék szavak teszik élővé és dinamikussá a szöveget, markáns, személyes hangot ütve meg ezzel a beszédmóddal. A szleng és az élőbeszéd használata a korábbi fordításhoz képest jóval impesszívebb mondatokat hoz létre.⁶⁰ „...Na, szóval, december volt meg minden, és olyan hideg, pláne azon a rohadt dombtetőn, hogy beszárás...”⁶¹ mondja Holden a *Rozsban a fogó* első fejezetében. Ugyanez Gyepesnél a következőképpen hangzik: „...Egyébként december volt, meg minden, az emberre ráfagyott a gatyá, főleg annak a hülye dombnak a tetején...”⁶²

Kultúráközvetítés napjainkban

A *Zabhegyező* bővelkedik félrefordításokban és az amerikai kultúra hiányos ismeretéből eredő pontatlanságokban. Barna Imre igyekezett ezeket a félreértéseket korrigálni, ami az online-szótárak, enciklopédiák, szlengszótár és a kiterjedt Salinger-irodalom birtokában könnyebb feladat, mint fél évszázaddal ezelőtt. Ezzel szemben másféle nehézségek adódtak: például annak a kérdése, hogy a kamasz nyelv megteremthető-e retrospektív módon anakronizmusok nélkül.⁶³ A *Rozsban a fogóban* a lányok „műhaj” helyett szivacsos melltartót hordanak (*falsie*), a „nadrágszj” alsógatyára módosul (ami Salingernél *jock strap*, szó szerinti jelentése lehet szuszpenzor vagy fecskénadrág is, Barna Imre megfeleltetése tehát valamivel közelebb visz)⁶⁴, a „pattanásos mokus” pedig striciféle alakot jelent (*pimpy-looking guy*).⁶⁵ Holden „lódenkabát” helyett anorákot visel a dombtetőn, a Stradlater által kölcsönkért „bőrjakó” tweedzakó lett, a „sült hús” bifsztek, a „húsos szendvics” hamburger, „rex” helyett pedig flip-perezés a szombat esti program. A *Zabhegyezőben* inkább a magyar hétköznapi elemek kaptak helyet, a *Rozsban a fogó* pedig az amerikai mindennapokat tükrözi jobban. Ma már az átlagolvasó is rendelkezik azzal a kulturális és társadalmi többlettudással, ami az értelmezésükhöz szükséges.

Barna Imre célja saját bevallása szerint a mai olvasó viszonyát rekonstruálni egy régi könyvhöz, ahelyett, hogy az eredeti mű és korabeli olvasói között fennálló viszonyokat igyekezne visszaadni.⁶⁶ 2016-ban jelent meg Dante *Isteni színjátékának* újrafordítása Nádasdy Ádámtól.

⁶⁰ PÁLOS, *i. m.*

⁶¹ SALINGER, *Rozsban...*, 11.

⁶² UÓ., *Zabhegyező*, 8.

⁶³ PÁLOS, *i. m.*

⁶⁴ ORSZÁGH-MAGAY, *i. m.*, 809.

⁶⁵ BARNA, *Eco...*, 37.

⁶⁶ CSIDER István Zoltán, *Csak a lázadás maradt meg*, Népszabadság, 2015. márc. 9. hétfő, <http://nol.hu/kultura/csak-a-lazadas-maradt-meg-1520745>

A megjelenés előtt felmerült a vád, miszerint a fordító tiszteletlenül nyúlt a régi szöveghez és nem törődött a korhűséggel. Nádasdy reagált is: véleménye szerint éppen a korhűség az, ami furcsán venné ki magát egy újrafordításban.⁶⁷ Salinger művének újrafordításával kapcsolatban Barna Imre több másik érv mellett azt is kiemelte, hogy a korábbi, 1964-ben megjelent fordításhoz képest az irodalom nyelve nagyon sokat változott.⁶⁸ Az idézett műfordítók koncepcióiból az látható, hogy a korhű megfeleltetések helyett a mai nyelv használata van előtérben, ezáltal a mai – vagy a mindenkori kortárs – olvasó számára mindinkább befogadható az újrafordított irodalmi mű.

---

⁶⁷ Uő., „Nagyon hülyék a fiatalok” – <http://nol.hu/kultura/nadasdy-adam-nagyon-hulyek-a-fiatalok-1479253>

⁶⁸ Uő., *Csak a lázadás...*, <http://nol.hu/kultura/csak-a-lazadas-maradt-meg-1520745>